

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Оливера Исаковић

Ефекти перципираних родитељских поступака приликом кориговања непримерених понашања деце на актуелна уверења о дисциплиновању у млађем одраслом добу: ретроспективна студија

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовао комисију Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду, на седници одржаној 8.12.2017.године.
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Др Ивана Мухић, ванр.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду (ментор), датум избора: 24.март 2016. године Др Јасмина Коцопељић, ред.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, датум избора: 16.новембар 2017.године Др Иван Јерковић, ред.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, датум избора: 28.март 2013. године Др Татјана Стефановић Станојевић, ред.проф. за ужу научну област Психологија, Филозофског факултета Универзитета у Нишу; датум избора: 25.април 2013. године
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Оливера, Ђорђе, Исаковић
2. Датум рођења, општина, република: 29.11.1973. године, Нови Сад, Република Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 06.09.2010. године, Филозофски факултет, Универзитета у Новом Саду, Нови Сад Значај отпорности на стрес у контексту породичног злостављања и занемаривања
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Психологија
III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Ефекти перципираних родитељских поступака приликом кориговања непримерених понашања деце на актуелна уверења о дисциплиновању у млађем одраслом добу: ретроспективна студија
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл. Истраживање рађено у оквиру докторске дисертације приказано је у раду на укупно 258 страна (297 са прилозима). Кључне одељке дисертације чине Увод (20-23 стране); Теоријски део (23- 60 стране) у оквиру ког су обрађене теме: Дисциплиновање (Дефинисање родитељског дисциплиновања и методолошке импликације; Специфичности родитељског дисциплиновања у односу на карактеристике детета; Карактеристике родитеља, породице, стресори и њихова улога у дисциплиновању деце; Различити приступи дисциплиновању: индуктивна и груба/строга дисциплина; Нека од могућих објашњења агресивног и хостилног понашања према деци приликом кориговања непримереног понашања; Физичка казна као нормативна и забрањена метода дисциплиновања) и Уверења о дисциплиновању (Порекло уверења о дисциплиновању; Значај родитељских уверења у односу на глобални развој деце; Улога родитељских уверења у процесу кориговања непримерених понашања деце; Трансгенерацијски пренос родитељских уверења о дисциплиновању; Карактеристике родитељских уверења у односу на понашања и

карактеристике деце; Разлике у родитељским уверењима очева и мајки; Карактеристике родитељских уверења у односу на пол детета; Динамички модел система уверења); Емпиријски део (са детелним приказом нацрта и процедуре истраживања, од 61-101.странице); Резултати (102-167.странице); Анализа и дискусија резултата (168-228.странице); Завршна разматрања (229-236.странице).

У списку коришћене литературе (наведеном у одељку Литература- од 237-258.странице) наведено је 377 референци.

Рад садржи 89 табела, 14 графикана и 3 слике.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Наслов рада је добро и прецизно формулисан, у складу са садржајем и темом истраживања. Наслов јасно упућује на проблем и приступ у истраживању.

Увод пружа прегледан извештај о актуелним истраживањима везаним за родитељске праксе у Србији, као и о актуелном контексту политика заштите деце и регулаторном оквиру који дефинише прихватљиве (односно неприхватљиве) праксе родитеља када је у питању кориговање непримерених понашања деце. Увод је написан јасно и пружа детаљан и релевантан преглед истраживања и теоријских дискусија који добро аргументују проблем истраживања, као и значај оваквог истраживања у смислу добијања на доказима темељних смерница за подршку родитељским праксама и унапређењу праксе заштите деце.

У **теоријском делу** детаљно су анализирани кључни теоријски концепти везани за праксу дисциплиновања детета, али и за родитељска уверења и праксе, са нагласком на оне везане за кориговање непримереног понашања детета. Нарочит нагласак стављен је на теоријским концептима и истраживањима развоја родитељских уверења и улога, те значају раног искуства у релацији са родитељима у трансгенерацијском преносу понашања у родитељској улози. У овом делу урађен је и веома квалитетан преглед релевантних истраживања чиме је аргументован и научни значај предложеног истраживања.

Циљеви и задаци истраживања су груписани у пет група (везани за: искуства дисциплиновања од стране родитеља у детињству; за актуелна уверења о дисциплиновању; за релације искустава у детињству и актуелних уверења; за контекст и начине увођења дисциплинских понашања од стране родитеља у детињству; за проверу модела који претпоставља модераторске ефекте контекста и начина увођења дисциплинских понашања на везу између искустава у детињству и актуелних уверења о родитељским праксама кориговања непримерених понашања деце). Циљеви су дефинисани прецизно и тако да поступно воде ка детаљној обради дефинисаног проблема. Омогућују доношење конкретних закључака и креирају све целовитију слику о проблему. У складу су са ретроспективном природом студије.

У делу о **методу**- јасно је и детаљно приказан нацрт истраживања, планирање и структура узорка, процедура припреме испитаника и анкетара, као и припреме истраживања (сагласност етичке комисије, пилот фазе истраживања са циљем провере инструмената) и сами примењени инструменти. Описана методологија је адекватна и одговара постављеним циљевима истраживања.

Резултати истраживања су у приказу груписани према постављеним циљевима. Резултати су прегледно приказани уз добро коришћење табеларног и графичког представљања података, а произилазе из адекватно примењених метода статистичке обраде. Резултати су научно и практично значајни.

Дискусија детаљно, јасно и прегледно анализира добијене резултате. Анализа резултата је утемељена и подаци су добро повезани са актуелним теоријским и истраживачким сазнањима. Сва ограничења самог истраживачког нацрта и приступа обради теме (ретроспективна студија) су анализирана у самом раду са предлогом за унапређење у наредним истраживањима.

Закључци су прецизно, јасно и логично формулисани. Произилазе из циљева, примењене методологије и добијених резултата.

Кориштена **литература** је обимна и релевантна, одговара предмету и проблему истраживања, адекватно је цитирана и коришћена у раду.

Комисија позитивно оцењује све елементе рада.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Исаковић О., Михаић И., Карић Т. (2013). *Искуства кажњавања од стране родитеља у детињству: ретроспективна студија*. Усмено саопштење на III Конгресу са међународним учешћем- Ментално здравље деце и младих- сурет теорије и праксе, Друштво за дечију и адолесцентну психијатрију и сродне струке, Златибор, 23- 26.5.2013., Књига абстраката, 24.

2. Карић Т., Јевтић Р., Орос М., Михаић И., Исаковић О., Јерковић И. (2013). *Батина је из раја изашла, али лепа реч и гвоздена врата отвара: шта о дисциплиновању деце мисле млади?* Усмено саопштење, 61. научно стручни скуп психолога Србије, Три лица психологије- интердисциплинарност савремене психологије, Доњи Милановац, 29.5.- 1.6.2013., Књига резимеа, 48-49.

Наведена излагања представљају прелиминарне резултате пилот студија у оквиру пројекта „Међународна

студија родитељства“ којим координира *Family Research Laboratory, University of New Hampshire (САД)*, а у којем је за Србију укључен Одсек за психологију, Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду. Резултати изложени на овим конференцијама указују на правилност да се на узорцима у нашој земљи доследно вреднују и користе кажњавајуће форме дисциплиновања, те да су у форме дисциплиновања попут агресивне дисциплине, депривације привилегије, игнорисање и рестриктивне казне више укључени очеви. Млади (који још нису родитељи) међутим, високо вреднују објашњавање, док физичку казну и игнорисање сматрају најмање прихватљивим. Ипак, и унутар овог узорка, младићи имају значајно позитивнији став према „грубим“ формама дисциплиновања и кажњавању уопште у односу на девојке.

3. Исаковић, О., Михаић, И. и Карић, Т. (2014). Искуства кажњавања од стране родитеља у детињству: ретроспективна студија. *Темида*, 17(1), 131-150.

На основу података добијених Инвентаром димензија дисциплиновања (А) (DDI-A, Straus & Fauchier, 2007), резултати истраживања показују да испитаници описују уједначено васпитно понашање родитеља када су у питању процењивани облици дисциплиновања. Овим понашањима доминирају кажњавајућа понашања, а разлике између очева и мајки су видљиве у израженијој тенденцији да се очеви описују као ти који физички кажњавају, укидају привилегије или дају казнене задатке. Описане технике дисциплиновања и за очеве и за мајке углавном остају стабилне и сличне, без обзира на социодемографске карактеристике породице, попут потпуности породице, радног статуса и нивоа образовања родитеља, те процењеног материјалног стања породице

4. Карић, Т., Исаковић, О., Михаић, В., Михаић, И. (2014). Процена искуства дисциплиновања у детињству – приказ српског превода ДДИ скале, У Јерковић, И., Михаић, И. (Ур.), *Вредности, ставови и улоге – Трансгенерацијска перспектива 2* (45-60). Нови Сад: Филозофски факултет.

Радам су приказани резултати испитивања факторске структуре ДДИ упитника, преведеног на српски језик. На домаћем узорку, издваја се по 7 фактора родитељског дисциплиновања на скалама за мајке и очеве: Надгледање и контролисање, Укидање привилегија, Физичко кажњавање, Строго кажњавање, Објашњавање/подучавање, Игнорисање непримереног понашања и награђивање исправљених грешака и Изазивање кривице. Уместо фактора Психолошка агресивност, издваја се Строго кажњавање, а неки од ајтема су имали високо засићење са Изазивањем кривице, а ајтеми из фактора Ресторативног понашања из оригиналног истраживања распоређени су на факторе Изазивање кривице и Игнорисање уз награђивање. Ове разлике између оригиналног и нашег истраживања могу се објаснити културолошким разликама у узорцима.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Као најзначајније, кандидаткиња мр Оливера Исаковић издваја следеће налазе истраживања:

-Везано за прву групу циљева: У поређењу са очевима, мајке су више ангажоване око дисциплиновања деце, а трећину истраживањем обухваћених дисциплинских поступака, чешће употребљавају од очева (објашњавање, викање, ударање/ћушкање, упозоравање, проверавање, казнени задаци, увреде на рачун понашања, тражење извињења). При том су мајке најнижег образовног нивоа, склоније употреби физичке и психолошке агресивности, као и хостилне дисциплине, а очеви емоционално хладном и незаинтересованом приступу дисциплиновању. Физичка и психолошка агресивност у дисциплинском понашању мајки су чешће и у породицама нижег материјалног статуса. Мајке се опажају као мање задовољне дисциплинским поступцима које спроводи други родитељ, док се очеви опажају као мање љути и забринуте због непримереног понашања деце, па се може претпоставити, да су, вероватно због веће ангажованости у дисциплиновање деце, мајке више емоционално инвестиране у дисциплиновање.

-Везано за другу групу циљева: Млади одрасли у највећој мери подржавају позитиван дисциплински приступ, у нешто мањој мери су опедељени за кажњавање, а најмање су уверени у оправданост примене дисциплиновања ускраћивањем љубави и агресивношћу. Између младића и девојака постоје разлике у уверењима о дисциплиновању, тако што испитанице заступају уверења која иду у прилог нефизичком кажњавању, док су младићи у већој мери опредељени за физичку казну, физичку и психолошку агресивност, те ресторативну казну.

-Везано за трећу групу циљева: Утврђено је постојање релационог односа између искуства дисциплиновања у детињству и актуелних уверења о дисциплиновању код младих одраслих. На дескриптивном нивоу је констатовано да димензије дисциплинских понашања мајки у већој мери дефинишу релацију искуства и актуелних уверења о дисциплиновању младих одраслих (него димензије дисциплинских поступака очева). Перцепција хостилног приступа у дисциплиновању, код очева и мајки, у релацији је са уверењима о дисциплиновању младих одраслих, која подржавају овај начин кориговања непримерених понашања. Када се димензије блажих дисциплинских поступака очева нађу у истом простору са хостилном дисциплином мајки, уочава се њихова повезаност са уверењима која припадају некажњавајућој дисциплини, па се може говорити о протективној улози једног родитеља (очеви).

-Везано за четврту групу циљева: Најзаступљенији начини дисциплиновања, за родитеље оба пола су топлина/доследност, затим флексибилност, док је импулсивност најмање заступљена. Мајке се у начину дисциплиновања опажају као топлије/доследније и флексибилније него очеви. Начин спровођења дисциплине је уједначен у односу на пол деце, уз бележење тренда да су мајке склоније импулсивнијем дисциплиновању девојчица, него дечака. Најмања топлина и доследност приликом дисциплиновања опажа се код мајки најнижег образовног нивоа. Опажања испитаника показују да током дисциплиновања, високообразовани очеви испољавају већу топлину и доследност у односу на очеве основног образовања, док се ова разлика не уочава између група очева који су основног или средњег образовања. Опажена флексибилност у дисциплиновању, значајно се разликује између очева најнижег образовног нивоа и оних са средњим и високим образовањем, при чему су високообразовани очеви најфлексибилнији, а очеви основношколског образовања су најмање флексибилни.

-Везано за пету групу циљева: Поједини родитељски дисциплински поступци, без обзира да ли припадају сету кажњавајућих или некажњавајућих облика дисциплиновања, остварују директне ефекте на све три групе уверења о дисциплиновању младих одраслих. Услови и начини дисциплиновања, модерирају релациони однос искуства дисциплиновања у детињству и актуелних уверења о дисциплиновању код уверења о кажњавајућој дисциплини. Модерирајући ефекат услова и начина дисциплиновања се не бележи код уверења о позитивној дисциплини и код уверења о дисциплиновању заснованом на ускраћивању љубави и агресивности. Перцепција присуства строге и рестриктивне дисциплине и партнерских конфликта од стране очева доприноси фаворизацији кажњавања на нивоу уверења код младих, без обзира да ли је присуство конфликта ниско, умерено или високо. Млади, чије мајке учесталије употребљавају методе суочавања са последицама, на нивоу уверења у већој мери се залажу за кажњавање, уколико су партнерски конфликти у породици ретко присутни, за разлику од младих у чијим породицама су конфликти по питању дисциплиновања умерено присутни и који у мањој мери фаворизују овај дисциплински приступ. Поред тога, када дисциплинске околности подразумевају интеракцију суочавања са последицама и ниског присуства партнерских конфликта, уочава се пораст фаворизације кажњавања, са учесталашћу наведене дисциплинске технике. Међутим, када дисциплинске околности подразумевају присуство суочавања са последицама и умерених партнерских конфликта, онда фаворизација кажњавајуће дисциплине опада, са учесталашћу ове технике дисциплиновања. У ситуацијама у којима мајке учестало прибегавају физичкој и психолошкој агресивности као техници дисциплиновања и не испољавају импулсивност, млади се у већој мери опредељују за подршку кажњавајућој дисциплини на нивоу уверења, за разлику од младих чије мајке уз наведену методу дисциплиновања, показују умерену импулсивност и који у мањој мери фаворизују кажњавање. Када су мајке тактичне, онда подршка уверењима о кажњавајућој дисциплини расте са учесталашћу употребе физичке и психолошке агресивности. Међутим, када су мајке умерено импулсивне, са

учесталосту физичке и психолошке агресивности, опада подршка кажњавању на нивоу уверења код младих одраслих. Учестала употреба суочавања са последицама, уз тактичан приступ дисциплиновању од стране мајки, доприноси већој подршци кажњавајућој дисциплини, док учестала употреба ове методе дисциплиновања уз умерену импулсивност мајки, указује на значајно мању подршку уверењима о кажњавајућој дисциплини код младих одраслих. Када су мајке тактичне, са учесталосту употребе технике суочавања са последицама, расте подршка уверењима о кажњавању код младих. За разлику од тога, када су мајке умерено импулсивне, са учесталосту употребе суочавања са последицама опада фаворизација кажњавајуће дисциплине од стране младих одраслих.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања приказани су и анализирани у следећим целинама текста: Резултати истраживања везаних за дисциплиновање од стране родитеља; Резултати истраживања везани за уверења о дисциплиновању; Резултати истраживања везани за релације искустава дисциплиновања у детињству и уверења о дисциплиновању у млађем одраслом добу; Резултати истраживања везани за услове и начине спровођења дисциплинских понашања родитеља у детињству; Резултати везани за испитивање хипотетског модела (са предвиђеном модераторском улогом услова и начина спровођења дисциплине на релацију између искустава дисциплиновања у детињству и актуелних уверења о дисциплиновању).

Кандидаткиња је у потпуности реализовала истраживање предложено у пријави докторске дисертације. Сви резултати истраживања су представљени поступно, систематично и јасно, а добијени су применом адекватних метода статистиче обраде података. Графикони и табеле доприносе прегледности и читљивости текста. Резултати су анализирани прегледно, детаљно и адекватно повезани и дискутовани у светлу досадашњих теоријских знања и истраживачких података у области родитељства и развоја родитељске улоге.

Комисија позитивно оцењује начин приказа, тумачење и анализу резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:.

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Докторска дисертација је написана у складу са предложеним нацртом и образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Докторска дисертација садржи све битне елементе научно-истраживачког рада.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Докторска дисертација нуди значајан допринос разумевању процеса трансгенерацијског преноса родитељских уверења о дисциплиновању, уводећи као кључна: искуства кориговања непримерених понашања у детињству и начин и контекст у ком се родитељско дисциплиновање уводи.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Комисија није уочила недостатке у изради истраживања и самој докторској дисертацији.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже да се докторска дисертација под насловом „Ефекти перципираних родитељских поступака приликом кориговања непримерених понашања деце на актуелна уверења о дисциплиновању у млађем одраслом добу: ретроспективна студија“ прихвати, а кандидаткињи мр Оливери Исаковић одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф.др Јасмина Коцопелић

Проф. др Иван Јерковић

Проф. др Ивана Мићић

Проф. др Тајана Стефановић Станојевић

У Новом Саду,